

ПІСЛЯМОВА

Для оцінки впливу ендогенних факторів на економічну динаміку, виявлення особливостей їх дії на економічне зростання та для сценарного прогнозування ендогенного зростання економіки України на середньо- та довгострокову перспективу представлено модельний інструментарій «Система макромоделей оцінки та прогнозування економіки України» як методологічну основу сценарного аналізу повоєнної економіки України.

Модельний інструментарій містить інтегровані моделі прогнозування економіки України, модель балансування реальних і фінансових потоків за секторами економіки, що надає можливість: оцінювати динаміку макропоказників, які характеризують макроскладові ВВП, бюджету, платіжного балансу, грошові агрегати тощо, основні показники економічного розвитку України у секторному розрізі, передбачати вплив монетарної, валютної, бюджетної політики та зовнішньоекономічної діяльності на економічну динаміку, зокрема у період відновлення економіки України після війни, формувати матриці фінансових потоків для перевірки збалансованості макропрогнозів. Модельний інструментарій «Система макромоделей оцінки та прогнозування економіки України» може використовуватися для макроекономічного аналізу і сценарного прогнозування розвитку економіки України на середньостроковий перспективний період, а оперативний кількісний аналіз прогнозних ситуацій за альтернативними сценаріями економічної політики згідно з припущеннями блоку регуляторних змінних і тестуванням впливу екзогенних та ендогенних факторів на економічну динаміку (зумовлених розвитком глобалізації світової економіки, воєнними діями на території України, пандемією COVID-19 тощо) дає змогу виробити практичні рекомендації щодо механізмів виявлення кризових ситуацій, повоєнного відновлення та забезпечення сталого розвитку на середньострокову перспективу.

Історичний досвід подолання руйнівних наслідків повномасштабних воєнних дій (зокрема, на території Німеччини, Японії, Ізраїлю та інших країн) свідчить, що одним із найважливіших факторів відновлення та забезпечення подальшого зростання національних економік є масштабне нагромадження інвестиційних ресурсів. Основними напрямками політики повоєнного відновлення, що сприяли зростанню інвестиційних потоків та зростанню економіки країн, можна назвати: розвиток ринкової економіки та фінансового ринку; залучення іноземних інвестицій; визначення пріоритетів для розвитку та спрямування внутрішніх інвестицій у перспективні галузі протягом тривалого часу; сприятлива податкова політика; розвиток науки й технологій. Норма валового нагромадження основного капіталу відображає ефективність використання інвестицій для забезпечення повоєнного динамічного розвитку у країнах після припинення воєнного конфлікту. Результати аналізу та регресійного моделювання підтвердили положення економічної теорії щодо позитивного впливу норми ВНОК та негативного впливу інфляції на динаміку ВВП України. Здійснені розрахунки показали, що досягнення норми ВНОК рівня 30–35% ВВП та дотримання умов макроекономічної стабільності може забезпечити прискорені темпи відновлення економіки України у повоєнний період (на рівні 7,4–8,2% у середньому за період 2026–2030 рр. та, відповідно, 5,8–7,5% у 2031–2035 рр.).

Серед можливих *джерел успішної повоєнної відбудови* економіки України, які одночасно можуть забезпечити ефекти міжгалузевих зв'язків і мінімізувати зовнішні впливи, слід виділити: відхід від довоєнної сировинно-аграрної, імпортозалежної економіки та забезпечення її відновлення після війни на фундаменті сучасних досягнень науки, технологій і нового технологічного укладу, розвиток високотехнологічних видів економічної діяльності, передусім у секторі ВПК, збереження людського капіталу шляхом кардинальної зміни державної політики його формування й використання та державного регулювання створення достатньої кількості робочих місць, значне вливання фінансових ресурсів та їх ефективне використання; створення

умов для інвестування у сільське господарство, зокрема у будівництво будівель та споруд сільськогосподарського призначення, формування сучасної виробничої інфраструктури АПК (як свідчить динаміка сільського господарства в останні роки, віддача від таких інвестицій є достатньо швидкою, а попит – стійким); реалізацію інвестиційного потенціалу наявних фінансових ресурсів у відновлення та розбудову зруйнованої інфраструктури та логістики, будівництво житла, модернізацію ЖКГ, реалізацію проєктів відновлення та модернізації промисловості (передусім машинобудування та металургійних виробництв у напрямі зменшення споживання енергетичних ресурсів загалом і природного газу зокрема).

З огляду на формування внутрішніх джерел розвитку ковідні 2020–2021 роки стали критичними, оскільки власна ресурсна база звузилася більше за рівень, необхідний навіть для простого відтворення ВВП. У 2022 р. руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, втрата трудових ресурсів призвела до кардинального падіння рівня валового заощадження в економіці України, яке за попередніми оцінками впало нижче за нуль. Із джерел розвитку на передній план вийшли екзогенні чинники, а саме – зовнішні джерела, що покривають бюджетні дисбаланси, а також нестачу воєнних ресурсів, включаючи фонди оборотних засобів та забезпечують інші форми допомоги у війні з РФ.

Для України вкрай важливо, щоб надалі вагомим ресурсом для відновлення економіки України стали би ресурси агресора, включаючи арештовані активи росіян і російських компаній, які потрапили під санкції, що потребує пришвидшення законодавчих змін у країнах-партнерах. Приклади вже запроваджених у цьому напрямі законодавчих ініціатив демонструють Канада та США.

Важливою складовою зовнішнього ресурсного та інституційного забезпечення може стати прискорене долучення України до європейських структурних фондів. Але такий важливий крок з боку ЄС потребує

реформування інститутів спільного фінансування розвитку проблемних євро регіонів з урахуванням нових викликів на європейському просторі.

Аналіз ендogenous чинників впливу на рівень валового заощадження у ретроспективі показав, що в Україні у секторі домашніх господарств сформувалися два сегменти, що суттєво відрізняються за рівнем ВЗ і ступенем впливу на нього державних регуляторів. Перший є найчисленнішим і включає підсектор найманих працівників та підсектор одержувачів доходів від власності та трансфертів, у якому останні сім років ВЗ має від'ємні параметри. Другий – включає роботодавців і самостійно зайнятих працівників, рівень доходу яких залишався достатнім для підтримки високого рівня ВЗ. Але цей сегмент є малочисельним, що не дає йому змоги нівелювати падіння ВЗ у першому сегменті та вивести рівень ВЗ сектора домашніх господарств на необхідний рівень. Високі рівні ВЗ підсектора самостійно зайнятих працівників та підсектора роботодавців не відповідають низьким рівням їх валового нагромадження основного капіталу, тобто значна частка ВЗ зазначених підсекторів не стає повноцінним джерелом для національних інвестицій.

Зазначені дисбаланси стали результатом неузгодженості тарифної та соціальної політики уряду, що призвело до двократного розриву між законодавчо встановленими соціальними стандартами та їх фактичним рівнем. Це стало чинником значного зниження рівня життя населення, особливо одержувачів доходу від власності та трансфертів. Зазначене негативно вплинуло на ВЗ усього сектора домашніх господарств.

Вирівнювання параметрів фактичних прожиткових мінімумів для всіх категорій громадян із відповідними державними стандартами дозволить відновити формування належного рівня ВЗ в усіх підсекторах домашніх господарств і у секторі загалом.

У секторі нефінансових корпорацій спостерігається низький рівень ВЗ у підсекторі приватних нефінансових корпорацій, який потребує особливої уваги, оскільки є головним інвестором в економіці. З усіх ендogenous

структурних детермінант рівня ВЗ у підсекторі приватних нефінансових корпорацій, найбільш впливовими є зміни частки валового прибутку (ВП) та масштабний вплив фінансових ресурсів за каналом доходів від власності, ширина якого коливається у тісній залежності від зміни чистого запозичення. На зазначені коливання валового прибутку, крім тарифних шоків, впливають нульові та стрибкоподібні цикли у підвищенні мінімальної заробітної плати, що призводять до періодичного витіснення оплатою праці валового прибутку у валовій доданій вартості. Тому проблема підвищення рівня ВЗ та ВНОК у підсекторі приватних НК може бути вирішена у разі зменшення цінового тиску на складові проміжного споживання, гармонізації підвищення заробітної плати зі змінами продуктивності праці та скорочення впливу ресурсів за каналом доходів від власності.

Відсутність достатніх зусиль або політичної волі для того, щоб в довгому списку «пріоритетних завдань» виділити першочергові пріоритети, призведе до розпорошення коштів (у т.ч. іноземних донорів) у повоєнному відновленні, ускладнить нагромадження капіталу і, з урахуванням серйозних практичних труднощів, підриватиме довіру інвесторів (як зарубіжних, так і вітчизняних) до політики та політиків. З огляду на це першочерговим питанням є визначення пріоритетних для економіки та безпеки видів діяльності, оскільки в умовах обмежених ресурсів залучення інвестицій без пріоритезації ендogenous ядра технологічної динамізації є малоефективним та не принесе одночасного прориву в усіх сферах.

Як показало дослідження: аби сприяти розвитку ВТВ та зростанню економіки України у повоєнний період, керівництво держави має вдаватися до низки заходів, спрямованих на: 1) посилення конкурентоспроможності промислових підприємств через механізми стимулювання приватних інвестицій у впровадження нових технологій та розширення номенклатури їх продукції на засадах національних інноваційних надбань; 2) створення передумов для започаткування технологічних стартапів, які підсилять потенціал діючих компаній в індустріях передових технологій та сприятимуть

швидкій трансформації розробок у затребувані ринком товари; 3) залучення іноземних технологій через ПІІ, придбання капітальних та проміжних товарів, ліцензій та створення спільних підприємств.

Разом із тим залучення ПІІ та іноземних технологічних ресурсів здатне доповнити активи українських виробників (через передавання знань і навичок) та прискорити запуск виробництва й експорт конкурентоспроможних високотехнологічних товарів (без втрат часу на їх послідовний розвиток), але вони не заміняють внутрішніх зусиль з формування ендogenous ядра технологічної динамізації. Адже іноземні компанії не зацікавлені в передаванні знань і підтримці інновацій в Україні, більших за ті, що необхідні для реалізації їх стратегій щодо інвестицій, інтернаціоналізації виробництва і трансферу технологій. Лише посилення ролі держави та запровадження цілеспрямованої політики розбудови «технологічних чемпіонів» у ВТВ з опорою на їхні активи та залучення передових іноземних технологій зможе «конвертувати» зусилля (та фінансові потоки) з повоєнного відновлення країни у конкурентоспроможні українські продукти і вихід з ними на зовнішні ринки.

У політиці нарощування ендogenous потенціалу розвитку ВТВ слід спиратися на комплексний підхід, не фокусуючись лише на кінцевому продукті певної галузі. Інноваційні процеси слід вибудовувати за модульним принципом, де частинами конструкції є суб'єкти промислової, дослідницької та освітньої системи, які виконують свої функції по суті автономно, але для досягнення механізму синергії їхні інновації мають стати синхронізованими та комплементарними, орієнтованими на розробку та випуск національного високотехнологічного продукту. Очевидно, що розвиток за ключовими напрямками, як-от біологічні препарати, хімічні препарати, медичне обладнання, фармацевтичні наповнювачі та системи пакування, обладнання і апаратура фармацевтичного виробництва здатний забезпечити зміну технологічного рівня української фармацевтики на базі національних інноваційних надбань. Реалізація такого підходу при розбудові інших

індустрій передових технологій сприятиме зменшенню їх залежності від імпорту і попередить негативні наслідки «усіченої індустріалізації», яка веде до структурних проблем.

Без трансформації інститутів та становлення класу державних службовців, які б володіли компетенціями, необхідними для формування та реалізації політики щодо ВТВ; без удосконалення рамкових умов для інновацій (нормативно-правової бази, кредитно-грошової, бюджетно-податкової, судової систем, режиму захисту авторських прав) зусилля з повоєнного відновлення економіки та фінансова допомога бізнесу чинитимуть обмежений вплив на формування ядра технологічної динамізації, а відтак не забезпечать щонайменше семивідсотковий приріст ВВП та повторення успіху 13 азійських економік, і не дасть у середньостроковій перспективі змоги збільшити рівень ВВП на душу населення з 4,5 тис. дол. США до 12 тис. дол. США⁴²⁶.

Україна зазнала руйнівних наслідків війни, розпочатої РФ, – зруйнована або значно пошкоджена інфраструктура життєзабезпечення, призвела до того, що окремі частини країни стали непридатними для проживання людей: знищені житлові будинки, системи енерго-, тепло-, водопостачання та каналізації, транспортні артерії, лікарні, школи, дитсадки. Понад 12 мільйонів людей стали внутрішньо переміщеними особами. Для того щоб люди змогли повернутися до нормального життя у своїх населених пунктах, необхідно якомога швидше відновити зруйновану інфраструктуру.

Не чекаючи закінчення війни, Україна розпочала процес переосмислення майбутнього країни. Уряд стикається з проблемами розроблення нових підходів до просторового розвитку країни, визначення довгострокових економічних і соціальних пріоритетів, створення логістичних мереж, використання людського капіталу тощо. Вже погоджено, що відбудова

---

⁴²⁶ У Мінекономіки розповіли про «мрію» після війни втричі підвищити ВВП України. *News. Obozrevatel*. 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/economy/uminekonomiki-rozpovili-pro-mriyu-pislya-vijni-vtrichi-pidvischiti-vvp-ukraini.htm>

інфраструктури має відбуватися за принципом «збудувати краще, ніж було», щоб забезпечити, – де це можливо, – створення інфраструктури нового покоління, яка відповідає принципам сталого розвитку та допоможе досягти національних показників цілей сталого розвитку.

Через притаманні йому інноваційність та креативність, приватний бізнес відіграватиме важливу роль у створенні інфраструктури нового покоління, що дасть Україні змогу досягти як національних, так і глобальних цілей сталого розвитку в рамках реалізації програми відновлення. З огляду на це важливо створити Програму ДПП для відновлення країни із широким застосуванням розробленої ЄЕК ООН моделі ДПП «Люди перш за все».

В умовах, які склалися в Україні внаслідок війни, не варто очікувати, що залучення приватного бізнесу до відбудови інфраструктури можна досягти лише шляхом скорочення та спрощення процедур ініціювання та запуску проєктів ДПП, хоча це також важливо. Основними завданнями, на яких необхідно зосередитися задля зацікавленості приватного бізнесу брати участь у створенні інфраструктури нової генерації замість зруйнованої, є створення механізмів надання державної підтримки здійснення ДПП та страхового покриття компенсації збитків приватних партнерів у разі матеріалізації ризику поновлення воєнних дій під час реалізації проєктів ДПП.

Надання державної підтримки здійснення ДПП за рахунок внутрішніх ресурсів України (державного та місцевих бюджетів) у середньостроковій перспективі не видається реальним. Вирішити це завдання можна лише за допомогою донорів – як фінансових, так і організаційних. Тому механізми, що використовуватимуться для надання такої підтримки, мають бути прийнятними для донорів з точки зору досягнення результату – створення сталої інфраструктури, ефективності, прозорості, нульової терпимості до корупції. Це потребує спільної роботи органів державної влади України та донорів щодо вирішення цих питань.

У цьому контексті перспективним є створення нового інституційного механізму використання Офіційної допомоги для розвитку як забезпечення

довгострокових зобов'язань державних партнерів щодо надання державної підтримки ДПП за проєктами, включеними до Програми відновлення інфраструктури України. Відбір та пріоритезація проєктів ДПП для включення до програми відновлення України має здійснюватися за критеріями ДПП «Люди перш за все», що забезпечить країні сталий розвиток у довгостроковій перспективі. Розроблена ЄЕК ООН Методологія оцінки ДПП, орієнтованих на людей, яка спрямована на забезпечення досягнення цілей сталого розвитку, може допомогти вирішити цю проблему.

Не менш важливо розробити спеціальний механізм (механізми) забезпечення страхового відшкодування збитків приватних партнерів у разі матеріалізації ризиків відновлення воєнних дій в Україні та застосувати його до проєктів, включених до програми відновлення інфраструктури. Для цього найбільш доцільним кроком є зосередження на адаптації існуючих продуктів страхування політичних ризиків MIGA, які можуть бути актуальними для відновлення українських інфраструктурних проєктів.

Враховуючи складність вирішення всіх цих проблем, починати працювати над ними потрібно вже зараз. Це дасть змогу залучити приватний бізнес до відновлення інфраструктури України одразу після закінчення війни.

Воєнна агресія РФ зумовила масштабні руйнування усієї інфраструктури України, що призвело до катастрофічного скорочення виробництва практично в усіх видах економічної діяльності. Глибина рецесії української економіки зумовлюватиметься насамперед тривалістю воєнних дій та масштабами території України, захопленої війною. І висока вірогідність затягування конфлікту є головний ризиком для погіршення соціально-економічної ситуації в Україні та в світі.

Найголовнішим завданням, яке постає перед Україною вже сьогодні, є вибір між тим, чи буде наша країна відновлювати свою економіку сировинно-аграрного типу, або ж почне будувати економіку, що базуватиметься на новому технологічному укладі, – економіку знань та технологій. Від того, який шлях вибере Україна, у значному ступені залежатимуть підходи до вирішення

конкретних завдань щодо відновлення зруйнованого війною. Драйверами цього відновлення мають стати ВПК, будівництво, аграрний сектор, ІТ технології та машинобудування.

З огляду на величезні руйнування стає очевидним не лише складність та масштабність завдань щодо відновлення України, а й те, що відновлення української економіки, попри фінансову допомогу США та Європи, має визначатися і підпорядковуватися політиці ендogenousізації економічного розвитку – тобто відповідати національним інтересам, забезпеченню національної безпеки України.

Здійснені економіко-математичні дослідження підтверджують наявність суттєвого позитивного впливу рівня розвитку людини та суттєвого негативного («від'ємного») впливу факторів бідності та нерівності населення по доходах на реальну динаміку ВВП України.

Відповідно, для забезпечення повоєнного економічного зростання діяльність уряду має бути спрямована насамперед на збереження людського потенціалу, із забезпеченням пріоритетності державних інвестицій в охорону здоров'я, освіту, соціальну підтримку, побут тощо. На звільнених територіях – з метою забезпечення нормальної життєдіяльності населення – особливого значення набуває якнайскоріше відновлення соціальної інфраструктури, зокрема за рахунок розширення залучення приватних капіталів. Для цього авторами пропонується ряд змін до чинного законодавства України у сфері державно-приватного партнерства стосовно скорочення строків розгляду пакета документів уповноваженими державними інституціями. Крім того, з метою забезпечення макроекономічного зростання та соціальної стабільності уряд має приділяти належну увагу розробленню та вчасному застосуванню заходів, спрямованих на відновлення добробуту населення, в першу чергу це стосується соціально незахищених та постраждалих внаслідок війни категорій громадян.

Як людський капітал, так і показники бідності є загалом ендogenousними чинниками, тобто на їх формування та динаміку впливає упровадження

заходів внутрішньої політики держави у сфері освіти, охорони здоров'я, доходів, соціального захисту населення та соціальних стандартів тощо. Проте в умовах війни в Україні зазначені фактори набувають характеру екзогенності, оскільки на їх формування (динаміку) значною мірою впливають екзогенні (зовнішні) фактори, зокрема:

– воєнні дії РФ проти України призводять до різкого скорочення доходів населення та зростання бюджетного дефіциту (через згорання економіки), втрати громадянами України житла та іншого майна, скорочення доступу до адміністративних та комунальних послуг, послуг освіти й охорони здоров'я, погіршення соціального захисту та соціальних стандартів тощо. Зазначене чинить негативний вплив на розвиток людського капіталу, призводить до зростання рівня бідності, збільшує нерівність населення за доходами та доступом до освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення;

– фінансова допомога країн світу у частині підтримки державного бюджету сприяє забезпеченню соціальних зобов'язань держави та підтриманню соціальних стандартів в Україні, що чинить позитивний вплив на людський капітал та гальмує зростання бідності;

– гуманітарна допомога країн світу, юридичних та фізичних осіб для підтримки тимчасово переміщених осіб усередині країни та за кордоном позитивно впливає на збереження людського капіталу та гальмує розвиток процесів поширення бідності;

– зарубіжні інвестиції на відновлення житла та соціальної й іншої інфраструктури, особливо в період повоєнного відновлення України, позитивно впливатимуть на збереження і розвиток людського капіталу та скорочення бідності в країні.

Крім того, на формування людського капіталу продовжує впливати такий екзогенний чинник, як пандемія, викликана COVID-19, результатом якої стало поширення нових форм праці та навчання, обмеження належного доступу до послуг охорони здоров'я, підвищення смертності, згорання міграційних процесів.

За результатами проведеного дослідження виокремлено заходи відновлення української економіки після пандемії COVID-19 та війни Росії проти України. І хоча сьогодні першим питанням на порядку денному стоїть війна, висока ймовірність розгортання нової хвилі пандемії COVID-19 у 2023–2024 рр., робить нагальним подальше формування пакета заходів підтримки розвитку економіки України під час та після завершення пандемії, зокрема:

щодо стимулювання споживчого попиту:

- заохочення українців подорожувати всередині країни. Серед можливих заходів заохочення:

- упровадження туристичних ваучерів;

- здешевлення вартості квитків на залізничні пасажирські перевезення.

І в цьому напрямі вже зроблені певні кроки. Так, наприкінці 2020 р. АТ «Укрзалізниця» знизила вартість послуги попереднього бронювання квитків для туристичних груп, запровадила гнучку систему знижок, знизила вартість квитків на 15% на місця у вагонах першого класу швидкісних поїздів класу «Інтерсіті»;

- реклама внутрішнього туризму (гірськолижних курортів, національних парків, природних заповідників тощо); просування каналів у YouTube, які присвячені подорожам Україною.

Крім того, очікується, що майбутнє виживання туристичної галузі залежатиме і від створення в країнах туристичних союзів (як, наприклад, програма «Транстасманська туристична зона, вільна від COVID-19» між Новою Зеландією та Австралією);

- допомога малому бізнесу в урізноманітненні каналів продажу шляхом:

- послаблення регуляторних бар'єрів, які заважають участі традиційних роздрібних торговців в онлайн-продажах (наприклад, вимоги до оформлення дозвільних документів та ліцензій);

- стимулювання попиту на онлайн-ринку (зокрема шляхом підвищення рівня цифрової грамотності споживачів, захисту прав споживачів при купівлі

через Інтернет, забезпечення надійної та ефективної роботи платіжних систем);

- забезпечення можливості віддаленої роботи без нанесення шкоди інформаційній безпеці. Серед іншого зазначене потребує реформування законодавства, що стосується кібербезпеки;

щодо стимулювання інвестиційного попиту:

- розвиток велоінфраструктури у містах дедалі більше спонукатиме людей використовувати велосипеди, що означатиме менше можливостей для передачі та зараження коронавірусом у громадському транспорті;

- запровадження тимчасових інвестиційних стимулів, зокрема механізму бонусної амортизації. Причому для забезпечення дієвості цих тимчасових інвестиційних стимулів, вони повинні мати цільовий характер надання та бути обмеженими в часі⁴²⁷.

Застосування бонусної амортизації, як очікується, стимулюватиме інвестиційну активність компаній, які здійснюють щорічні капітальні внески для розвитку бізнесу. Зазначене підтверджується дослідженням⁴²⁸, де зазначено, що саме такі компанії, як правило, реагують на стимули в періоди економічної волатильності. Тоді як компанії, що не планували здійснювати капітальні внески, скоріше за все не реагуватимуть на запроваджені інвестиційні стимули в період економічної невизначеності;

- перенесення збитків, отриманих у попередні податкові періоди (tax loss carrybacks). Так, 14 вересня 2020 р. з метою збільшення надходжень до Державного бюджету в 2021 р. затверджено зміни до Податкового кодексу України щодо встановлення строку, протягом якого суб'єкти господарювання мають право переносити збитки минулих років (протягом п'яти років). Утім, для захисту бізнесу від наслідків коронакризи видається обґрунтованим зняти

---

⁴²⁷ Wen Jean-François. Temporary Investment Incentives / Fiscal Affairs Department of the International Monetary Fund. 2020. 10 p.

⁴²⁸ Guceri I., Albinowski M. Investment Responses to Tax Policy Under Uncertainty. *CESifo Working Paper*. 2019. № 7929. URL: <https://ssrn.com/abstract=3485478>

обмеження на перенесення збитків для малих та середніх підприємств, які не отримують державну підтримку через урядові програми;

- ухвалення Закону «Про засади державної підтримки нових інвестицій в Україну»;

щодо стимулювання інноваційного розвитку в Україні:

- стимулювання підприємств до нарощення витрат на дослідження та розробки (зокрема шляхом надання податкових пільг, грантів (субсидій));

- проведення реформ, спрямованих на залучення крупного і середнього бізнесу у сферу університетських ДіР;

- підвищення мобільності персоналу між університетами та підприємствами (залучення спеціалістів з бізнесу до дослідницької діяльності в університетах та можливість співробітників університету протягом кількох років попрацювати в реальному секторі економіки зі збереженням основного місця роботи (посади));

- створення в Україні інституції, що опікуватиметься питанням стимулювання інновацій через інтеграцію бізнесу, освіти, та дослідницьких організацій.

З огляду на міжнародний досвід ефективної підтримки та відбудови бізнесу у воєнний та повоєнний час, запропоновано:

– розширити доступ українських МСП до капіталу, зокрема. шляхом: отримання кредитної підтримки від міжнародних кредитних агентств і організацій; недержавних некомерційних організацій;

– розширити доступ МСП до програм навчальної та консультаційної підтримки, зокрема шляхом: запуску програм розвитку навичок підприємництва, а також програм підтримки МСП.

За результатами економетричних оцінок встановлено, що в Україні інноваційний розвиток економіки впливає на рівень ВВП, утім рівень інноваційності української економіки залишається низьким. Це актуалізує потребу в лідерах та управлінцях, які, навіть у кризових умовах здатні продукувати творчі ідеї та втілювати їх у життя. Запропоновано такі шляхи

розширення в Україні аудиторії осіб, які матимуть можливість отримати та розвинути практичні навички управлінської роботи і ведення бізнесу:

- формування та реалізація підприємницького потенціалу молоді, зокрема шляхом підвищення якості та практичної спрямованості української освіти (налагодження партнерських відносин університетів із бізнесом; підвищення мобільності персоналу між університетами та підприємствами тощо);

- стосовно освіти важливо, щоб уряд сприяв реінтеграції в суспільство молодих ветеранів після їхнього повернення з війни, зокрема шляхом допомоги в отриманні первинної професійно-технічної освіти, перекваліфікації, підвищенні кваліфікації та працевлаштуванні. Для прикладу доречно згадати підписаний президентом Франкліном Рузвельтом 22 червня 1944 р. «Солдатський білль про права», в якому пропонувалося надавати ветеранам пільги для отримання спеціальної та вищої освіти;

- збільшення ролі бізнес-шкіл у стимулюванні суспільних змін в Україні.

За нашими оцінками та результатами узагальнення аналітичних експертних оцінок зроблено висновок, що за умови витрат на інновації в Україні у 2023 р. на рівні 0,3–0,4% від ВВП, інфляції на рівні від 12% до 25%, рівня безробіття 9–10%, кількості населення 33–35 млн осіб, динаміка реального ВВП у 2023 р. перебуватиме в діапазоні від -1% р/р до +3% р/р. Збільшення витрат на інновації на 1% (за інших рівних умов) дозволить уповільнити падіння економіки (або прискорити зростання) на 0,05–0,1 в.п.

У сучасних умовах глобальних трансформаційних перетворень оцінка макроперспектив розвитку національної економіки залежить не тільки від дії фундаментальних факторів капіталу і праці, науково-технічного прогресу, а й значною мірою є результатом впливу фінансових чинників. Емпіричний аналіз підтвердив, що фінанси є важливою домінантою економічних відносин, а фінансовий розвиток – основою забезпечення стійкого економічного розвитку України.

Для вітчизняного банківського сектора, що адаптувався до роботи в умовах воєнного стану, і у період повоєнного відновлення України ключовими залишатимуться завданнями забезпечення фінансової стабільності й кредитної підтримки економіки на основі збереження довіри до банківських установ, зниження ризиків як для кредиторів, так і для позичальників.

За відсутності достатніх внутрішніх фінансових ресурсів для вирішення нагальних потреб під час широкомасштабної агресії РФ проти України міжнародна фінансова допомога забезпечила фіскальну стійкість країни та надала можливість вирішувати гострі гуманітарні проблеми. У повоєнний період іноземний капітал, що надходитиме в Україну у різних формах, не тільки посилить фінансові можливості для відновлення, а й може стати тригером проведення структурних реформ, розширити потенціал розвитку вітчизняної економіки.

Зважаючи на статистичне й емпіричне підтвердження суттєвої залежності розвитку української економіки від зовнішніх чинників впливу, що мають як позитивні, так і негативні ефекти в контексті фінансової стабільності та макроперспектив розвитку, слід підкреслити факт, що роль іноземного інвестора в підтримці інноваційної діяльності залишається низькою. Змінити ситуацію може реалізація державної стратегії інноваційного розвитку, що передбачатиме стимулюючий вплив податкової системи і розширення впровадження різноманітних фінансових інструментів для фінансування високоризикових інноваційних проєктів на всіх стадіях розвитку інноваційних компаній, а також інновацій, що пропонуються споживачами.

Роль фінансових детермінант в економічному розвитку України є значно меншою, ніж у розвинених держав та країн, що вийшли на траєкторію стійкого зростання. На тлі глобальної фінансiалiзацiї сучасна динамiка фiнансового розвитку демонструє нестабiльнiсть i уповiльнення, а тренди спiввiдношень, якi характеризують структуру фiнансової системи, вказують на слабкiсть вiтчизняного фондового ринку. Для посилення впливу фiнансових факторiв на забезпечення ендogenous розвитку економіки від

України це потребуватиме активних кроків щодо виконання програми фінансової інклюзії і розвитку фінтех, реалізації стратегії розвитку фінансового ринку.

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення фундаментальної стратегічно важливої наукової проблеми розробки теоретико-методологічного забезпечення формування коротко- та довгострокової взаємоузгодженої фіскальної і монетарної політики для досягнення сталих темпів економічного зростання в Україні в умовах посилення боргового навантаження на економіку на основі розвитку сучасного математичного інструментарію динамічних стохастичних моделей загальної рівноваги, які дають змогу формалізувати складні стохастичні нелінійні причинно-наслідкові взаємозв'язки між елементами економічної системи, що притаманні трансформаційним економікам, та визначити їх реакцію на взаємодію фіскальних і монетарних інструментів у різні періоди та за різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів.

У дослідженні розглядаються питання державного інвестування, які інтерпретуються з позицій фіскально-монетарної взаємодії для економіки, що спеціалізується на експорті сировини. Об'єкт дослідження – економіка України – характеризується низькою ефективністю державних інвестицій, що передбачає більш активну фіскальну позицію при розробленні заходів політики, що мають бути підкріплені надійним фінансовим забезпеченням. У розробленій структурі DSGE для малої відкритої економіки, яка водночас є чистим експортером сировинних товарів, сценарні умови передбачають реагування на поєднання шоків ресурсного буму і збільшення державних витрат. Зростання цін на сировинні товари впливає на розподіл ресурсів між сировинним сектором і сектором кінцевих товарів, а також сприяє активній фіскальній позиції для мобілізації надходжень від експорту ресурсів для збільшення обсягу державних інвестицій і створення ФНД як фінансового буфера. Імплементация режиму ЗПФР пом'якшує податковий тиск, спричинений шоком державних витрат, водночас стримуючи обсяги

виробництва, та вимагає монетарної акомодатції для підтримки сукупного попиту. Активна монетарна позиція стримує надмірну динаміку цін і перешкоджає стрімкому зростанню боргового навантаження на економіку, а збільшення державних інвестицій сприяє формуванню позитивної динаміки обсягу виробництва.

Удосконалено класифікацію грошових потоків України, що ґрунтується на механізмі проходження платежів економічних агентів, шляхом урахування платежів за участю органів загального державного управління та шляхом уточнення грошових потоків, де платежі проводяться через прямі кореспондентські рахунки банків-резидентів. На відміну від класифікацій грошових потоків (за економічним змістом) та грошових агрегатів (за ступенем ліквідності грошей), які використовує НБУ, запропоновані класифікації грошових потоків (за механізмом проходження платежів) та грошових агрегатів (за приналежністю до економічних агентів) прямо й однозначно ув'язують грошові потоки із запасами грошей економічних агентів та дозволяють формалізувати ці зв'язки. Уточнено формалізовані зв'язки між грошовими потоками в національній валюті та грошовими агрегатами в національній валюті (запасами грошей економічних агентів, агрегатами грошової маси та агрегатами грошової бази). Побудовано в чисельному вигляді модель грошових потоків та за її допомогою обчислено обсяги грошових потоків у національній валюті. Модель грошових потоків відноситься до задач лінійного програмування та розв'язується модифікованим симплекс-методом за допомогою пакета лінійного програмування LPX88 (версія 4.11).

Проаналізовано структуру грошового обороту в розрізі грошових потоків. У 2020 р. найбільшу питому вагу в готівковому грошовому обороті мали грошові потоки, за якими готівкова гривня знімалася з рахунків суб'єктів господарювання (34,7%), готівкова гривня вносилася на рахунки суб'єктів господарювання (28,7%), готівкова гривня сплачувалася в розрахунках між суб'єктами господарювання (22,7%). Порівняно з 2007 р. перші два грошових

потоки збільшилися на 31,9% та 42,9%, відповідно, а останній зменшився на 8%. Частка інших готівкових грошових потоків у готівковому грошовому обороті в 2020 р. становила: готівкових платежів суб'єктів господарювання на користь банків-резидентів – 8,5%, готівкових платежів банків-резидентів на користь суб'єктів господарювання – 5,1%, готівкових платежів суб'єктів господарювання на користь уряду – 0,3%, готівкових платежів уряду на користь суб'єктів господарювання – 0,03%, зменшившись порівняно з 2007 р., відповідно, на 47,8%, 58,4%, 40,9 та 60,9%.

Зовнішньоторговельні чинники наразі є одними з основних для забезпечення макроекономічної динаміки в Україні. Причому їх значимість продовжує залишатися високою в період поствоєнної відбудови економіки (хоча і дещо знизилась за окремими параметрами в 2019–2021 рр.). Для оцінки специфіки та прогнозування дії зовнішньоторговельних чинників на ендogenous зростання економіки України вважаємо за доцільне використовувати теорію напівендогенного (*semi-endogenous*) зростання.

До основних груп зовнішньоторговельних чинників ендogenous економічного зростання в Україні відносяться: зовнішній попит; динаміка цінових умов торгівлі; технологічна структура експорту, конкурентоспроможність українського експорту; концентрація експорту на окремих товарних позиціях та географічних ринках. Темпи зростання ВВП у партнерів України з експорту товарів є важливим переважно екзогенним чинником економічного зростання. В 2022–2027 рр. без кардинальної перебудови структури економіки Україна не матиме можливості повною мірою використовувати потенційні можливості, пов'язані із зростанням економік торговельних партнерів.

Протягом 2014–2021 рр. в Україні не відбулося суттєвого підвищення рівня технологічності експорту. В середньостроковій перспективі під час продовження воєнного стану та післявоєнного відновлення (2022–2027рр.) тенденція до суттєвого зростання частки високо технологічних виробництв ще не складеться. Динаміка цінової конкурентоспроможності, обсяги експорту

товарів з України та його структура значною мірою залежать від стану логістики. Для відновлення місця України в глобальних ланцюгах створення доданої вартості, зростання обсягів експорту товарів вирішальну роль відіграє розвиток транзитного потенціалу і логістики.

Проведені розрахунки свідчать, що «часткові» індекси РЕОК гривні демонструють різні темпи змін. У випадку шоків на валютному ринку та різкої зміни географічної структури експорту в коротко- та середньостроковій перспективах високоймовірним буде подальше зростання різниці між конкурентоспроможністю різних товарних груп. Здійснені сценарні прогнозні розрахунки дозволяють зробити висновок, що, з огляду на глибину розбіжності між обмінним курсом гривні та курсом за паритетом купівельної спроможності, навіть за умови значної інфляції досить високий рівень цінових переваг українських виробників порівняно із основними партнерами з експорту буде збережений у середньостроковій перспективі.

Недостатня увага, що приділяється мотиваційній складовій в розвитку людського капіталу, а також питанню утримання талантів, залучених, зокрема, з міжнародного резерву (International Talent Pool) сигналізує про те, що країна не повною мірою задовольняє попит ринку на таланти, що, в свою чергу, відображається на позиції України у світовому Рейтингу конкурентоспроможності талантів та в позиції України за Індексом людського капіталу в рамках проекту Світового банку. Виявлено значене відставання України та загалом країн групи «інноваторів, що формуються» за рівнем «концентрації науки» від рейтингових показників Польщі (цей субфактор включає показники щодо науково-технічної зайнятості, продуктивності ДіР у публікаціях, загальних витрат на ДіР, грантів на патентування High Tech винаходів).

Загалом ідеологічні та ціннісні відмінності вимагають нової моделі сусідства країн світу для подолання геополітичної напруженості. Війна в Україні (виникнення локальних вогнищ ескалації масштабного вторгнення РФ на територію України та замороження воєнного конфлікту на тривалий час),

санкційна ізоляція РФ та спрямованість країн на енергетичну і навіть продовольчу самозабезпеченість створюють нові перешкоди для міжнародної торгівлі та інвестицій, поглиблюють ризики щодо вітчизняної та світової перспективи, викликані фрагментацією ланцюгів поставок, технологічних стандартів та механізмів розрахунків, а також подальших стрибків цін на енергетичні, продовольчі та інші товари, які далі буде важко контролювати; девальвацією національної валюти, що негативно вплине на вартість та якість життя, управління державними фінансами, майбутні витрати на обслуговування боргових зобов'язань тощо. До того ж виникають загрози виникнення продовольчих, гуманітарних та пандемічних катастроф у світових масштабах, а також економічних наслідків руйнівних кліматичних та екологічних змін.